

UDK 355.404:355.426 (497.6+495) "1848"

94 (497.6+495) "1848"

Izvorni naučni rad

PRVE MJERE PREDOSTROŽNOSTI KOJE JE PREDUZELO OSMANSKO CARSTVO PROTIV REVOLUCIJA 1848. U BOSNI I NA GRČKOJ GRANICI

Hamiyet Sezer Feyzioğlu & Selda Kılıç

Faculty of Letters, Ankara University

U ovom radu autori su analizirali neke od mjera predostrožnosti koje je Osmansko carstvo preduzimalo u vrijeme revolucionarnih događaja 1848. godine. Posebna pažnja je posvećena mjerama predostrožnosti koje su vlasti preduzimale da bi preduhitrile pobune na području Bosanskog ejaleta i na grčkoj granici. Interesantan je način prikupljanja i razmjene informacija između izaslanika zaduženih za te poslove i Vlade u Istanbulu.

Ključne riječi: Revolucija 1848, Osmansko carstvo, Bosanski ejalet, grčka granica.

Niz ustanaka do kojih je došlo u Francuskoj, Italiji, Njemačkoj i Austrijskom carstvu naziva se revolucijama 1848. godine u Evropi. To je bilo mnogo jače reagiranje određenih socijalnih zajednica nakon dešavanja iz 1815. i 1830. godine. Odlučujući faktori koji su doveli do revolucija u 1848. godini bili su socio-ekonomska kriza i političke teškoće do kojih je došlo istovremeno. Brojne promjene u odnosu na istrošeni i ustaljeni poredak iz

1815. godine, proširile su se na ostatak Evrope u 1848. godini.¹

Treba reći da je nakon 1830. godine vrijeme promjena donijelo dalje jačanje pokreta liberalizma. Mada liberalizam nije uspio postići konačan uspjeh sa revolucijama koje su se desile 1830. godine, njegovi su se efekti sve više osjećali u brojnim zemljama. Uspjeh evropskih careva u zaustavljanju širenja liberalizma u nekim zemljama nije mogao spriječiti liberalni pokret i težnju ka traženju suverenosti. Međutim, desilo se upravo suprotno. Njihovo jačanje došlo je kao reakcija na pokušaje gušenja. U godinama prije 1848. ideje i koncepti koji su izražavali liberalizam bili su prepoznatljivi kroz principe ustavnog političkog režima, poštivanje prava, slobode glasa i slobode štampe. U prvoj polovini 19. stoljeća evropska društva su doživjela bitne ekonomske promjene nakon snažnog industrijskog razvoja. Usponom industrije i porastom proizvodnje otvorilo se pitanje transporta, što je dalje potaknulo ubrzanu izgradnju željeznica. U daljnjoj reakciji u razvoju društva ekonomski prosperitet stvorio je uvjete za razvoj društvenih nauka i širenje društvene misli. Izgradnjom saobraćajnih veza međusobno su se približavale različite zemlje, što je omogućilo širenje i razmjenjivanje mišljenja i ideja. Povećanje proizvodnje tražilo je nova tržišta, prvenstveno na evropskom kontinentu, a to je zahtijevalo ukidanje carinskih barijera kao preduvjeta za razvoj ideje o slobodi međunarodne trgovine. U takvim uvjetima stvarala se situacija koja je podsticala jačanje pokreta za državnim suverenitetom. Uporedo sa procesima snažnog zamaha razvoja industrije i uspona ekonomije došlo je do nekontroliranog porasta gradskog stanovništva, osobito u industrijskim zonama, a svako smanjenje nadnica reflektiralo se na siromašenje najvećeg dijela gradske populacije. Uz nabrojane društvene promjene, sredinom 19. stoljeća pojavio se i moćan pokret prepoznat pod pojmom nacionalizma, osobito u Italiji i Njemačkoj.² Prema tome, bili su se stekli svi neophodni uvjeti koji su doveli do revolucija u 1848. godini.

Te su se revolucije morale snažno odraziti i na prilike u Osmanskom carstvu, osobito na njegove balkanske zemlje, gdje se otvarala mogućnost priključenja i tih naroda revolucionarnim dešavanjima. Osmansko carstvo, koje nije željelo doživjeti iskustvo revolucionarnih promjena, pomno je pratilo do-

¹ Više vidi: Sperber J. 2005.; Price R. 2000.

² Armaoğlu F. 1997. 19.; Coşkun Üçok. 1957.; Belchem J. 1995.103-135.

gađaje u Evropi. U ovom prilogu opisuje se kako su osmanske vlasti pratile pobune koje su izbijale u Evropi, te koje su se mjere predostrožnosti pokušavale preduzimati na Balkanu.

Od momenta kada počinju spomenuti događaji osmanski su državni- ci prikupljali informacije preko svojih diplomatskih izaslanika u Evropi i na osnovu njih su određivali vlastitu politiku. Posebno su pobune³ koje su izbile u Austriji utjecale na prilike u Osmanskom carstvu, jer su dešavanja bila na njegovoj granici, a Slaveni, koji su živjeli na obje teritorije, bili su prilično po- vezani, te su predstavljali opasnost. Potaknuto tim dešavanjima, Osmansko carstvo je iz predostrožnosti preduzimalo određene vojne mjere na Balkanu i na otocima. Ono što će uslijediti nakon tih događaja i preduzetih mjera pri- pravnosti na događaje u daljnjem tekstu opisuje se u svjetlu arhivskih doku- menata. Kao što je već poznato, revolucije koje su izbile 1848. godine, unatoč mjerama predostrožnosti koje je preduzelo Osmansko carstvo, odrazile su se kao “mađarski izbjeglički problem”⁴, i zbog čega je Carstvo izvjesno vrijeme imalo stanovitih problema. Međutim, u ovom prilogu nisu uključeni detalji u vezi sa “mađarskim izbjegličkim problemom”, kao ni uzroci i posljedice revo- lucije iz 1848. godine, već se samo opisuje situacija u Osmanskom carstvu na početku perioda u kojem su se ti događaji odvijali. Nakon izbijanja pobuna u Evropi, lokalne vlasti, narod i osmanska Vlada bili su zabrinuti zbog razvoja događaja, pomno ih pratili, te razmjenjivali mišljenja o njima i tražili ade- kvatne mjere koje bi se mogle poduzeti na samom početku. U međuvremenu, nepovoljne vijesti pristizale su iz Grčke, o čemu se u zabilješki (mazbata) od 6. aprila 1848. godine (Gurre-i Ca 64), koja sadrži i stanovište Skupštine Pre- vezea, koju je sačinio feldmaršal Armije (Ordu Müşiri), navode neki događaji, kao i određeni zahtjevi. Također, spominje se da je revolucija u Francuskoj imala određenih refleksija i na situaciju u Grčkoj, gdje su pojedinci podržavali revoluciju, što je za posledicu moglo imati upade na osmansku teritoriju, ali i širenje revolucije. Već je bilo poznato da su područja Preveze i Arta (Narda) bila slaba u pogledu vojnih utvrda, a stanovništvo, poput Albanaca, bilo nao- ružano i vješto u rukovanju oružjem. Ako bi došlo do upada iz Grčke, nemu- slimansko stanovništvo (raja) iz Osmanskog carstva pridružilo bi im se, te iza-

³ Kiszling R. 1948. 2 tom.; Fichtner Sutter P. 2003.

⁴ Refik A. 1926.; Saydam A. 1937. 339-385.; Kurat T. Y. 1967. 450-459.; Nazır B. 1999.

zvalo nevolje. Stoga su zahtijevana dva bataljona Nizamiye (redovna vojska) dodatnih trupa, jačanje utvrda i dopremanje još dva topa sa drugih mjesta.⁵

U međuvremenu je prvo trebalo preduzeti odgovarajuće mjere na teritoriji Osmanskog carstva, a među prvim bila je izdavanje naredbe o mjerama u vezi sa predostrožnošću u pogledu evropskih događaja s ciljem osiguranja javne sigurnosti. U naredbi je navedeno da bi u ovako kritičnim uvjetima neki ljudi mogli izvana upasti na osmanske teritorije s ciljem izazivanja problema (zavjera) među kršćanskim podanicima (teba), zbog čega je trebalo uvesti mjere predostrožnosti prema tim ljudima i njihovim kućama, te im ne dozvoliti putovanja bez pasoša i dopuštenja, uz provjeru zahtjeva za tranzitnim dozvolama. Dodatno provjeravanje odnosilo se na štampane materijale koje su sa sobom nosili, kao npr. knjige, te da im se taj materijal oduzme i pošalje u Istanbul (2 Ca 64) ukoliko su ga posjedovali. Podrazumijevala se distribucija ove naredbe širom cijele zemlje. Guverner Erzuruma je poslao odgovor na nju (25 Ca 64- 30. 4.1848), a u njegovom se odgovoru objašnjava da nema ljudi koji bi mogli izazvati probleme u tom dijelu Carstva, a u slučaju da se takvi problemi i pojave, potrebne mjere predostrožnosti trebalo je preduzeti, prema uputama u Naredbi.⁶

O situaciji u Grčkoj, susjedu koji graniči sa Osmanskim carstvom, saznaje se preko izvještaja osmanskog državnog diplomatskog predstavnika, Kostakiefendije, koji je tamo bio poslan. Prema njegovim zabilješkama, velike revolucije koje su izbile u Italiji, Francuskoj, a zatim u Austriji, Bavarskoj, Pruskoj, dovele su do promjena u administraciji Grčke, koje su izazvale političke promjene. U međuvremenu, većina grčkih poslanika podržavali su Francusku, a ostali Rusiju i Englesku, što je također imalo utjecaja na Grke, jer je postojala mogućnost izbijanja revolucije. U takvim okolnostima bilo je ljudi koji su upadali i izazivali probleme na teritoriji Osmanskog carstva, kao i 1841. godine. Sljedbenici društva Heteria, koji su osnovale upravo te za Osmansko carstvo problematične osobe (provokatori, izazivači pobuna), namjeravali su izazvati pobunu među nemuslimanskim življem (rajom) u Osmanskom carstvu, tako što će prikupiti vojnike i novac, te ih poslati u Larissu (Yenişehir), Solun i dijelove Rumelije (Trakije), o čemu su se pojavile i određene glasine.

⁵ RBOA. A.MKT.122/25.

⁶ RBOA. A MKT. Dosya 123. Belge 91.

Kostaki je čuo za njih i o tome razmijenio mišljenje sa zamjenikom grčkog ministra vanjskih poslova. Ovaj diplomatski predstavnik upoznao je zamjenika ministra o tome da bivši glavni poslanik, bivši komandant, finansijski pomoćnik i drugi razmišljaju o navođenju na ustanak ljude koji žive u miru. Pošto te njihove akcije nisu do tada izazvale velike probleme, preporučeno je obavještavanje ljudi da ne podliježu takvim idejama, te da se djeluje u smislu sprečavanja nemilih događaja u skladu sa pravilima međudržavnih odnosa i zakona. Zamjenik ministra je izjavio kako je već upoznat s tim događajima, ali da nema razloga za strah. Prema njegovoj izjavi, Vlada bi mogla samo dati savjet u pogledu zakona, a da bi ih spriječila u njihovim namjerama, uputit će naredbe i upozorenja (tembih) grčkim administratorima u pokrajinama (tašra).

Međutim, Osmansko carstvo (Devleti Aliye) nije se moglo zadovoljiti samo tim mjerama, a pogotovo da se nešto konkretno ne učini u vezi s tim ljudima, naročito da neki od njih ne budu kažnjeni. Bilo je jasno da bi oni bili oštro kažnjeni, uz uobičajene policijske procedure svake države, ako bi samo i zagovarali ideje o takvim neprijateljskim pokušajima i izazivali nemire među nemuslimanskim zajednicama (raja) u Osmanskom carstvu - samim provokatorskim djelovanjem zavjerenika i onih koji potiču na pobunu, čak i ako ne bi proveli svoje ideje u djelo. Osmanski diplomatski predstavnik također je izjavio da je Grčka vlada popustljiva prema ovom vidu organizacija na svojoj teritoriji, mada su te organizacije protivne međunarodnom pravu i prijateljskim odnosima, te da Osmansko carstvo mora eliminirati uzroke njihove pojave, te tim riječima zaključio razgovor. Kostaki-efendija je u bilješci naveo i da je Ambasadi, kako bi se umirila, bilo upućeno nekoliko primjeraka dokumenata upozorenja (tembihname), koje su grčke vlasti razaslale administratorima u pokrajinama (kaza). Međutim, diplomatski predstavnik objašnjava da nika-kve druge mjere predostrožnosti nisu bile preduzete.⁷

Među Grcima se govorilo o iniciranju pobune, a izgleda da je uistinu i došlo do nereda, pošto su morale biti pojačane vojne snage u područjima Preveze i Arta (Narda), uz zahtjev za slanjem dodatna dva bataljona pješadije i dva topa. Kada je ranije spomenuti zapisnik sa Skupštine (meclis mazbatası) stigao do feldmaršala Rumelijske (trakijske) armije (Ordu Müşiri) Mehmeta

⁷ 10. 4.1848 (5 Ca 64) BOA. A. MKT. 122/25.

Emin Paše, on je objasnio šta on o tom problemu misli i šta treba, odnosno ne treba činiti. Paša je izjavio da su područja Preveze i Arta u kritičnoj poziciji, te da vojnici Nizamiye (redovne vojske) u İonnini (Yanya) imaju samo prividno ovlaštenje da štite İonninau (Yanya), dok, zapravo, štite oblasti Arta (Narda) i Preveze, te da, kada je to potrebno, mogu smjesta biti tamo upućene. Štaviše, ako bude potrebno, mogu ojačati snage tako što će se u to područje poslati vojnici iz drugih krajeva. Uz to, on navodi da su svi položaji u tom području važni i da u slučaju neke pobune mora biti poslan odgovarajući broj vojnika. Nadalje, detaljno se provjeravaju dozvole za one koji dolaze u İonninau (Yanya) i razlozi njihovog dolaska,⁸ a podrazumijeva se obraćanje posebne pažnje na javni red i sigurnost.

Zbog događaja u Evropi, sve su bile prisutnije slične akcije kršćana, podanika Osmanskog carstva, zbog čega su distribuirane naredbe administratorima koji su opominjani na oprez u vezi s tim pitanjem i u preduzimanju potrebnih vojnih mjera predostrožnosti. Jedan od administratora koji je odgovorio na tu naredbu bio je feldmaršal iz Vidina (müşir) Hüseyin. On u svom odgovoru navodi da je dobio naredbu i dodaje kako su oni jako oprezni u pogledu djelovanja nemuslimanskih zajednica u Carstvu, a da posebnu pažnju posvećuju izdatim dozvolama za tranzit.⁹

Jedna od regija u kojima su se najviše osjećali efekti evropskih događaja bio je Bosanski ejalet. Iz dokumenata se vidi da je bosanski feldmaršal Mehmet Tahir često izvještavao o situaciji. U dopisu od 15. 5. 1848. godine (11 C 64) on navodi da su javni red i sigurnost očuvani u tom području, mada ima izvjesnih problema. Okrutnost sakupljača poreza (mütesellim) i uglednih ljudi u Bosanskom ejaletu prema nemuslimanskim zajednicama (raji) eliminirana je time što su se provele odgovarajuće naredbe, čime se nastojao osigurati javni red i sigurnost. Međutim, osmanska vlast određene ljude vidi u svjetlu događaja u Evropi, koji bi iskoristili okolnosti za ponovno poduzimanje nasilnih akcija, odnosno u podsticanju nemuslimanskog življa u bunama protiv svog socijalnog i društvenog položaja. Nastojalo se postići povjerenje tako što se zvaničnici upućuju u krajeve u kojima se iskazuje nezadovoljstvo. U tom je području bila raspoređena jedna regimenta konjice, dva bataljona pješadije

⁸ BOA. A. MKT. 122/25. 11. 4.1848 (6 Ca 64).

⁹ BOA. A. MKT. Dosya 123. Belge - 6. 24. 4. 1848 (19 Ca 64).

i dvije hiljade neregularnih vojnika (başı bozuk).¹⁰ Ove se vojne snage nisu činile dovoljnim da bi se jamčili javni red i mir. Postojala je mogućnost da među Bosancima izbije revolucija, a u tom slučaju te snage bile bi nedovoljne, na šta upozorava i sam guverner. U vezi sa njegovim zahtjevima odlučeno je 2. 6. 1848 (29 C 64) da su područja u Rumeliji, posebno Larissa (Yenişehir) i Bugarska, u veoma kritičnoj situaciji, te je uz mišljenje seraskera odlučeno da mu se ne mogu poslati trupe Rumelijske vojske, već da bi adekvatno rješenje bilo u regrutaciji neregularnih vojnika (başı bozuk). Također mu je savjetovano da sam mora spriječiti događaje, a da će oni djelovati nakon obavještenja koje dobiju od feldmaršala (müšir) o vojnicima koji će tamo biti regrutirani.¹¹

Nakon izvjesnog vremena feldmaršal Mehmet Tahir šalje dopis 4. juna 1848. godine (Gurre-i Recep 64), u kojem situaciju u njegovom području opisuje vrlo kritičnom, jer je narod nezadovoljan, a ima i provokacija izvana. Stanovništvo u Bosanskom ejaletu bilo je povezano sa susjednim na hrvatskim područjima, za koje se smatralo da potiču nemuslimane na pobunu, što je zahtijevalo dodatnu vojnu snagu i opremu. Guverner je zahtijevao da mu se pošalje jedan eskadron redovne vojske Nizamiye i dvije hiljade neregularnih vojnika (başıbozuk). Uglednici i članovi Skupštine (Vilajetskog medžlisa – op. ur.) u Travniku su sačinili zapisnik (mazbata) o tome i obavijestili državnu vlast zahtijevajući vojnu opremu iz Soluna.¹²

Prema gore navedenim zabilješcima, članovi Vilajetskog medžlisa (Medžlisi – vudžuhi vilajet / Vijeće prvaka zemlje / - op. ur.) zahtijevali su pomoć radi rješavanja problema pobuna koje su izbijale u roku od nekoliko mjeseci u kršćanskim državama na evropskom kontinentu, a njihovo daljnje širenje postalo je svakodnevna pojava pogotovo u Italiji, u dijelovima Mađarske, zatim Srbije, Hrvatske, Dalmacije, uključujući Austriju, a pojedinci su nastojali podsticati daljnje pobune među nemuslimanskim stanovništvom u bosansko-hercegovačkim sandžacima. Nakon nekoliko mjeseci saznalo se da Hrvati koji žive na austrijskim teritorijama i oni koji žive u Osmanskom carstvu međusobno komuniciraju i pokušavaju podizati bune i organizirati pljačkanje i napade protiv muslimana u bosanskohercegovačkim sandžacima.

¹⁰ Dobrovoljačke lokalne vojne snage.

¹¹ BOA. İrade-I Mesail-I Mühimme. Belge-1943.

¹² BOA. İrade-I Mesail-I Mühimme. Belge-1947.

Da bi se utvrdilo šta se doista dešava, šalju se špijuni čije su istrage potvrdile da je navedena grupa u kontaktu sa Hrvatima. Kada su upućeni specijalni zvaničnici na granice (Galamuc i Ehlune) da prikupe preciznije informacije, saznalo se više detalja o tim kontaktima sa Hrvatima. Preovladalo je mišljenje da bi se, u slučaju pobune, muslimani žestoko borili, ali da nemaju dovoljno vojne opreme, te da baruta u utvrdama nema dovoljno, što je zahtijevalo rješavanje problema dopreme dodatne vojne opreme, uz posebno istaknut nedostatak vojnih snaga. Od vojnih snaga bila je stacionirana jedna regimenta pješadije, dvije hiljade neregularnih vojnika i dva eskadrona artiljerije, a u nekim utvrdama postojali su i rezervni artiljerci. To nije bilo dovoljno; bio je potreban još jedan eskadron artiljeraca, municija i barut.¹³

Pored ove zabilješke, nekoliko dana kasnije, kao što stoji u drugom zapisniku, koji nosi pečat članova bosanskog Vilajetskog medžlisa, ukazuje se na to da revolucija koja je izbila u Evropi svakim danom sve više raste. Stanovništvo koje živi na austrijskoj granici, u susjedstvu Bosanskog ejaleta, ali i slavensko stanovništvo u Srbiji, Hrvatskoj i Dalmaciji željeli su opet steći nezavisnost i uspostaviti slavensko kraljevstvo. Novine su pisale o idejama koje su propagirale približavanje stanovništva Srbije, Bugarske i Bosne, s ciljem da Beograd postane prijestolnica njihove buduće državne zajednice. I u Bosnu se šalju te novine kako bi se pridobilo tamošnje stanovništvo, uz obećanja za pomoć pri uključivanju u budući savez. Teritorija Bosanskog ejaleta bila je otvorena prema Hrvatskoj sa dvije strane, a graničila je i sa Crnom Gorom i Srbijom. Tako bi slanje vojnika i opreme bilo otežano, pošto je veza sa Rumelijom (Trakijom) išla preko Yenipazara (Novog Pazara), a time se muslimansko stanovništvo u Bosni dovodilo u nemogućnost otpora napadima. Iz tih razloga se zahtijevalo da se odmah, tj. prije nego što pobuna izbije, izda dozvola za slanje traženih vojnika i opreme u Bosnu.¹⁴

U prevedenom članku iz novina objavljenih u Zagrebu 27. maja jasno se vidio pokušaj izazivanja konfuzije među stanovništvom Bosne. Podaci iz tih novina ukazivali su na nastojanja u Dalmaciji za ujedinjenjem hrvatskih ze-

¹³ BOA.İMM. Dokument-1947, zapisnik Državne skupštine datiran 4. juna 1848. (Gurre-I Recep 264), sa 14 potpisa.

¹⁴ BOA. İrade-i Mesail-i Mühimme. Dokument-1947- U ovom dokumentu su pečati članova Državne skupštine, sa datumom od 10. 6. 1848. (7 Recep 264).

malja, uz propagiranje bliže saradnje sa bosanskim stanovništvom. Osim političkih interesa, postojala je potreba i robne saradnje, jer se u Dalmaciji javljala potreba za bosanskim poljoprivrednim proizvodima i stokom, a bosanskoj strani je trebala so, vino, masline i druga roba. U tom članku se objašnjavalo da bi bilo korisno staviti se pod jednu zastavu i otvoriti trgovinske puteve.¹⁵

Iz navedene korespondencije može se uočiti kako su u bosanskoj pokrajini postojala nastojanja u podizanju ustanka. Događaji u Austriji posebno su utjecali na Srbe i Hrvate koji su živjeli na teritoriji Osmanskog carstva. Saznalo se o njihovom planiranju ustanka, čiji bi se efekti proširili i na područje cijele bosanske pokrajine s ciljem uspostavljanja vlastitih država.

Sumirana saznanja o tim planovima, uz zahtjeve za slanjem dodatnih vojnika, preneseni su vojnom komandantu Rumelije (Trakije) u fermanu datiranom 7. 5. 1848. godine (3 C 64). Komandant te armije, Mehmet Emin, svoje stanovište iznosi u jednoj zabilješci u kojoj situaciju u bosanskoj pokrajini ocjenjuje kritičnom. Mada je guverner tražio dodatne vojne snage, njegovi zahtjevi bili su stalno odgađani, jer su i drugi krajevi u tom regionu trebali biti branjeni, osobito ako bi se ukazala potreba za preduzimanjem mjera predostrožnosti u područjima kao što su grčka granica, Larissa (Yenişehir) i Niš. Kada se cijela situacija uzela u obzir, odgovarajuće mjere su se uz dobru organizaciju mogle preduzeti. Komandant Emin je naredio da se obavi uvid u potreban broj vojnika za to područje. Provedena analiza općeg stanja upućivala je na zaključak da su ljudi bili zaokupljeni svojim poslom, pogotovo u Bugarskoj i Nišu, i da nisu previše držali do događaja u Evropi. Međutim, smatralo se da je mjere predostrožnosti trebalo preduzeti. Bosna, Niš, Solun, Larissa (Yenişehir), İonnani (Yanya) zahtijevali su više vojnika i to je bilo preneseno komandantu, koji je i dalje namjeravao poslati vojnike samo kada bi se za to ukazala potreba, jer ako bi na sve strane poslao Armiju Rumelije (Trakije), nastao bi problem zaštite tog područja. Ocijenjeno je za situaciju u Grčkoj da je bila zaokupljena vlastitim unutarnjim pitanjima i nije bila u poziciji poticati na pobunu narode u Osmanskom carstvu. Pošto bi slanje neregularnih vojnika (başı bozuk) u ta područja izazvalo nemir u narodu, ali i dodatne troškove, komandant vojske, smatrao je da bi bilo bolje da se pitanje vojnih snaga rješava na licu mjesta regrutacijom neregularne vojske a da bi, ipak,

¹⁵ BOA. İMM. Belge 1947.

mogao poslati redovnu vojsku onda kada bi se za tim ukazala potreba. Pošto je Bosna bila daleko od središta padišahove (**orduy-u humayun**) armije, njom je morao upravljati tamošnji guverner, a kada bi se ukazala potreba, njegov bi se zahtjev za slanjem dodatne vojske mogao ispuniti. Grčka i Bugarska nisu bile toliko daleko od središta, ali one nisu ni imale značajnijih problema. Prema mišljenju komandanta Rumelijske vojske, bolje je bilo držati u pripravnosti deset hiljada vojnika kako bi bili poslani onda kada bi se osjetili problemi u određenom području, jer ako ljudi znaju da postoji takva jedna snažna vojna snaga spremna da im se suprotstavi, to bi spriječilo planove njihove pobune.¹⁶

Kao što se vidi, situacija na Balkanu, uz preduzete mjere predostrožnosti, bila je pod nadzorom. Događaji u Evropi su, također, bili praćeni putem izaslanika koje je osmanska vlast upućivala radi prikupljanja saznanja. U tom pogledu, posebno je Şekip Efendi, izaslanik koji je bio upućen u Beč, slao gotovo svakodnevne izvještaje u Istanbul. S druge strane, u pismu koje je poslao osmanski konzul u Ženevi (**şehbender**) o akcijama koje preduzimaju Austrijanci i žitelji Sardinije, ali i drugi Italijani, priložena je i mapa koju je izradio Redhavzi, rukovodilac prevodilačke službe sa italijanskog. Sultanu su bili prezentirani i prijevodi članaka objavljeni u dnevnom listu *Osburg* o situaciji u Beču. Şekip Efendija je na osnovu informacija koje su mu pristizale osiguravao prevođenje pisama, deklaracija i pregovora koji su se ticali situacije u Austriji i prezentirao sultanu (30. 5. 1848 – 26 C 64),¹⁷ podatke o akcijama koje je Austrija pokušavala poduzeti u Italiji, detalje o stanju vojnih snaga i vijesti o uspjesima i neuspjesima.¹⁸

U međuvremenu, neke su informacije stizale i bosanskom guverneru, koji je bio geografski blizu tog regiona - informacije o tome kako je Trst blokirano od strane Sardinije, te kako se tamošnji stanovnici nisu mogli oduprijeti opsadi, te su se predali Austriji. U međuvremenu, pojavile su se informacije o knezu Milošu, koji je u revolucionarnim događajima u Evropi vidio vlastitu šansu, te poticao tamošnje stanovništvo na ustanak i pokušao osvojiti vlast u Srbiji, zbog čega je i pobjegao iz Beča u Slavoniju. Bosanskom feldmaršalu (müşir) Tahir paši o tome su stigle vijesti od vlasti iz Beograda, pa su u vezi s

¹⁶ BOA. İMM. Belge 1943. 21. 5. 1848. (17 c 64).

¹⁷ BOA. İMM. Belge 1969. Datum izvještaja (tezkere) je 2. 6. 1848. (29 C 64).

¹⁸ BOA. İMM. Belge 1969.

tim bile poslane instrukcije i upozorenja vlastima da se obrati pažnja na dije-
love Srbije gdje bi Miloš mogao izazvati probleme. U međuvremenu, saznalo
se da je on stigao u Zagreb sa nekoliko svojih ljudi i da je tu pokušao okupiti
sljedbenike. Saznalo se, također, da je nastojao utjecati na bosanske, srpske i
bugarske krajeve, a nakon intervencije, hrvatski ban ga je uhapsio, kao i nje-
gove ljude, pri čemu im je oduzeta velika svota novca. O ovoj situaciji Istanbul
je bio obavijestio feldmaršal Bosanske provincije (müşir) Mehmet Tahir u do-
pisu datiranom 9. 6. 1848. (6 Recep 64).¹⁹

Ponovo, u još jednoj zabilješci urađenoj istoga dana (6. Recep 64),
Mehmet Tahir izvještava da su dva dnevna lista došla iz Zagreba, u kojima
stoji da stranci imaju loše namjere u bosanskoj pokrajini, prilažući prijevode
tih članaka. Iz prijevoda članaka saznaje se da se namjeravaju činiti ubistva u
Bosanskoj pokrajini²⁰, uz postupno vršenje utjecaja na nemuslimansko sta-
novništvo u nastojanju za postizanjem željenih ciljeva, što je bio valjan razlog
za ponovljenim zahtjevom za urgentnim slanjem potrebne municije i vojske.
Postoji još jedna zabilješka sa pošiljkom od sedam novina iz Trsta sa istim
brojem i datumom, u kojim su ponovljeni isti zahtjevi.

Dvoje novine najavljuju da Hrvati razmišljaju o ulasku u Bosnu i da im
je nemuslimansko stanovništvo koje je živjelo u Bosni bilo spremno u tome
pomoći, a u slučaju napada i unutarne pobune, situacija bi se mogla pogoršati
zato što su vojne snage i municija bili nedovoljni. Da bi situacija bila jasnija, uz
zabilješku su priloženi odgovarajući dijelovi navedenih dnevnih novina, koje
su pripremili neki visoki zvaničnici Bosanske pokrajine i članovi Vilajetskog
medžlisa. Svi ti dokumenti ukazivali su da je cilj tih nastojanja bio izazva-
ti neslaganje između muslimanskog i nemuslimanskog stanovništva, te onda
zatražiti pomoć od drugih nemuslimanskih zajednica izvan pokrajine. Takva
bi situacija bila posebno teška u pograničnim područjima, a postalo bi teško
upravljati takvom situacijom jer nije bilo dovoljno vojne snage, što se stalno
potcrtavalo.²¹

Kada su dopisi koje je poslao bosanski guverner Tahir-paša stigli u Ista-

¹⁹ BOA. IMM. Belge 1947.

²⁰ *Novine dalm. hrev. slavonske, br. 53 od 27. maja 1848. subota.; Isto.br. 54 od 30. maja 1848. utorak.*

²¹ BOA. IMM. Belge 1947, 9. 6. 1848. (6 Recep 64).

nbul, oni su pročitani na sastanku Vlade (Meclisi Has-ı Vükela), koja se sastala kako bi razmotrila šta treba učiniti u vezi s tim pitanjem. Kao što je već navedeno, sadržaj tih dopisa bio je vezan za razvoj događaja u Austriji i Italiji, te situacijom u Bosanskoj pokrajini. Većina tih informacija bila je poznata u Istanbulu, ali se tamo vjerovalo da su neke od njih netačne. Kako je značaj položaja Bosanske pokrajine bio oduvijek dobro poznat, zahtijevan je krajnji oprez, uz odluku da se rumelijski feldmaršal (müşir) izvijesti o svemu kako bi okupio neregularne vojnike (başı bozuk) i poslao ih uz dva bataljona regularne vojske (Nizamiye). Čak i da nije bilo sasvim izvjesno da ljudi u Austriji i bosanski kršćani imaju takvih ideja, normalno je bilo sumnjati da je tako nešto moguće. Mada guverner nije bio zabrinut koliko i uglednici u državi, budući da nije bilo konkretnih događaja, bilo je jasno da je i on htio povećati broj vojnika kao mjeru predostrožnosti, a jedna regimenta redovnih vojnika bila bi dovoljna za to područje. Tamo su već bila stacionirana dva bataljona vojnika, a da bi snage predstavljale cijelu regimentu, morala su biti poslana još dva bataljona. Također, tamošnji bataljon je bio već dugo stacioniran na istom mjestu, pa se moglo desiti da stanu na stranu pobunjenika. Uzevši tu mogućnost u obzir, bilo je mnogo bolje taj bataljon zamijeniti novim. Na sastanku Skupštine, na kojoj su razmatrane ove mjere predostrožnosti, donesene su i neke odluke. Prema prethodno donesenoj odluci, dva bataljona bi se poslala u Bosnu, a dva u Niš. Međutim, pošto je država bila svjesna značaja Bosne, jedan bataljon vojnika bio bi poslan u Niš, a jedan iz Rumelijske armije bio bi dodan onom drugom bataljonu, te bi onda zajedno bili upućeni u Bosnu kao cijela regimenta. Trebalo je obavijestiti armijskog feldmaršala da bi se dva bataljona morala povući otuda i preraspodijeliti na druga područja. Zahtjev za municijom je prenesen Fethi-paši, te je zatraženo da se ona pošalje nakon što se jedinice organiziraju. Što se tiče neregularnih vojnika, bilo je nekih problema, jer su oni već bili raspoređeni u svojim krajevima, te ih je trebalo regrutirati od Albanaca, ali u takvoj situaciji nije ih bilo pametno koristiti. Činilo se da bi bilo dovoljno poslati regimentu regularnih vojnika, mada bi, ako bi bilo potrebno, guverner bio obaviješten o zahtjevu i on bi odlučio o tome kako da se oni koriste.²²

²² BOA. İMM. Belge 1947, upućen je Padišahu zajedno sa izvještajima (tezkere) datiranim 30.6.1848. (27 Recep 64) i 2.7.1848. (29. Recep 64).

Osmansko carstvo pratilo je situaciju tako što je slalo zvaničnike u ove krajeve. Dva dopisa i sažetak dnevnika Vaman-efendije, koji je bio upućen da istraži područje Rumelije, dostavljena su Bab-ı Ali.²³ Informacije Vaman-efendije poslone su u Istanbul kao dio zvaničnog izvještaja (tezkere) Serasker-Paše. Te su informacije i dokumenti potom dostavljeni Meclis-i Vali, te razmatrani na Generalnoj skupštini. Na Skupštini je postalo jasno da je Vaman obavio dobru istragu u ovom području, te je odlučeno da treba učiniti sve što je neophodno, kao i da to Padišahu treba dostaviti kao službeni izvještaj (tezkere) datiran 31. 7. 1848. (29 § 64). Iznesena mišljenja i dokumenti poslani su Padišahu uz zvanični izvještaj (tezkere) 5. 8. 1848. (4. Ramazan 64).²⁴

Tokom evropskih revolucija iz 1848. godine, Osmansko carstvo je te događaje počelo pratiti od samog početka, preko službe izaslanika koji su svakodnevno djelovali u Evropi uz obavezno slanje informacija. Posebno je pažljivo praćena situacija i namjere u Austriji zato što je bila granična teritorija, a izaslanici su detaljno izvještavali i o vojnim akcijama. Pošto su narodi balkanskog dijela Osmanskog carstva, i oni što su živjeli na granicama pod austrijskom upravom bili geografski blizu jedni drugima, međusobno su se poticali na pobunu. Tokom ovog revolucionarnog perioda praćeni su događaji na Balkanu, posebno u područjima blizu bosanske pokrajine, zatim u Bugarskoj i Grčkoj, te su preduzimate potrebne mjere kako bi se spriječile pobune. Među mjerama predostrožnosti koje su preduzimate na prvom je mjestu bila vojna odbrana. U komunikacijama između guvernera i vojnih upravitelja, procjenjivala se situacija u njihovim zonama odgovornosti, te odlučivalo o mjerama koje bi se mogle preduzeti i nivou pomoći koju je trebalo pružiti. Poticanja na pobunu koja su dolazila iz Austrije i Grčke također su se uzimala u razmatranje. Bilo je jasno da su Srbi i Hrvati pokušavali utjecati na bosansko stanovništvo. Mada su se bune nastojale spriječiti, među Srbima su imale uspjeha, a Knez Miloš je uspio utemeljiti svoj pokret. U drugim područjima nije bilo značajnijih dešavanja. Kasnije će, međutim, mađarske i poljske izbje-

²³ BOA. İMM., Belge 1948, 3. juli 1848. (Gurre-i § 64).

²⁴ BOA. İMM., Belge 1948.

glice postati najvažnijim događajem kao posljedica revolucionarnih dešavanja iz 1848. godine sa značajnim utjecajem na Osmansko carstvo.

IZVORI I LITERATURA

Izvori

- RBOA. A. MKT.
- BOA- IMM: BOA., İrade-I Mesail-I Mühimme.

Literatura

- Sperber J. 2005. *The European Revolutions 1848-1851*. Cambridge University Pres.
- Price R. 2000. *1848 Devrimleri*, (prevod Nail Kantemir). İstanbul:
- Armaoğlu F. 1997. *Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. Ankara:
- Üçok C. 1957. *Siyasi Tarih Dersleri*. Ankara:
- Belchem J. 1995. "Nationalism, Republicanism and Exile: Irish Emigrants and The Revolutions of 1848". *The Past and Present Society*, 146 (Feb. 1995). 103-135.
- Kiszling R. 1948. *Die Revolution im Kaisertum Österreich 1848-1849*. Vienna:
- Fichtner Sutter P. 2003. *The Habsburg Monarchy, 1490-1848*. New York:
- Refik A. 1926. *Türkiye'de Mülteciler Meselesi*. İstanbul:
- Saydam A. 1937. "Osmanlıların Siyasi İlticalara Bakışı Ya Da 1849 Macar-Leh Mültecileri Meselesi". TTK Belleteri LXI/231. Ankara: 339-385.
- Kurat T. Y. 1967. "Osmanlı İmparatorluğu ve 1849 Macar Mültecileri Meselesi". VI. Türk Tarih Kongresi (Ankara 20-26 October 1961) Bildiriler. Ankara: 450-459.
- Nazır B. 1999. *Mülteciler Meselesi*. Erzurum: (neobjavljena doktorska teza)

SUMMARY

THE FIRST PRECAUTIONS TAKEN BY THE OTTOMAN EMPIRE AGAINST THE 1848 REVOLUTIONS IN BOSNIA AND THE BORDER OF GREECE

During the 1848 European Revolutions, the Ottoman Empire began to follow the events from the moment the events broke out. The envoys working in Europe sent the information day by day. Especially Austria was followed carefully because it was close to the events. Even, the envoys told the military actions in detail. Since the people living in the Balkans in the Ottoman Empire and the people in the borders in the administration of Austria were close to each other and they were instigating each other. Meanwhile in the Balkans, particularly the areas close to Bosnian province, Bulgaria, Greece were followed closely and necessary measures were taken to prevent the events. Among the precautions taken, military defences came first. In the communication between the governor and army administrators, the situation of the areas in their administration, the measures that could be taken and amount of the assistance to be carried out were decided. The instigations from the Austria and Greece were taken into consideration. It was understood that the people in Bosnia was tried to be effected by the Serbians and the movement of Mubug Miloş became effective. In the other areas, there were no important events. However, later, the Hungarian and Polish refugees were the most important event that revolutions of 1848 affected the Ottoman Empire.

Key words: Revolutions of 1848, Ottoman Empire, Bosnian Province, the Border of Greece

(Translated by authors)